

Probatur. Ipsa ratio naturalis dicit et jubet, majus bonum esse præferendum minori. Atqui communis salus reipublicæ, et quod religio et Ecclesia non contemnantur, neque Deus in illis, majus bonum est quam vita unius privati. Ergo.

Resp. 2º. Extra duplicem casum primæ conclusionis, lex humana non obligat cum periculo vitæ aut alterius gravis damni in honore, fama, sanitate, bonis fortunæ, etc.

Probatur. 1º Ipsa lex divina non obligat cum gravi detrimento, ut patet in Apostolis qui vellebant spicas sabbato, et in integritate confessionis, quæ, licet juris divini, non obliget cum gravi damno. 2º Quia alias lex non esset accommodata fragilitati hominum, nec possibilis secundum mores et consuetudinem patriæ. 3º Quia legislator non habet neque a Deo neque a populo potestatem disponendi de vita, fama et bonis subditorum, nisi ubi exigit necessitas boni communis et religionis.

Petes 2º utrum lex fundata in falsa præsumptione obliget in conscientia.

Resp. 1º Legislator non intendit obligare, nisi quando præsumptio respondet veritati. Unde, si lex præcipiat aliquid quod præsumitur esse licitum aut bono communi utile, et est illicitum aut bono communi noxium, non obligat.

[2º Quando lex præsumit id propter quod fertur contingere in omnibus et singulis casibus, non obligat in iis casibus in quibus id non contingit, quia remanent extra intentionem legislatoris. 3º Quando vero lex præsumit id propter quod fertur contingere, non in omnibus et singulis casibus, sed tantum ut plurimum, seu esse periculum ne contingat, quamvis ita non contingat in casu particulari, non ideo lex desinit obligare in conscientia, nam legislator certe intendit etiam in hoc casu obligare. Tulit enim legem, eo quod præsumserit ut plurimum sic esse, aut esse periculum ne ita sit; quod, non obstantibus casibus qui ut exceptiones haberi debent, verum manet.

Cum, in supposito, præsumptio non sit falsa, dicendum est generaliter quod omnis lex fundata in falsa præsumptione non obligat in conscientia.]

Petes 3º utrum possit satisfieri pluribus legibus per unum actum, aut per plures eodem tempore exercitos.

Resp. 1º. Uno actu potest satisfieri pluribus legibus, si eandem materiam præcipiant; secus, si diversas.

Ratio primæ partis est, quia hoc ipso quo materia præcepta ponitur, sive uno, sive pluribus actibus, habetur totum quod per diversas leges præcipitur. Sic una Horarum recitatione sacerdos beneficiatus satisfacit duplici legi qua tenetur ut sacerdos et ut beneficiatus ad recitationem Horarum.

Ratio secundæ partis patet ex opposita ratione; quia per unum actum non habetur totum quod præcipitur per diversas leges circa diversas materias versantes. Sic is cui a confessario injungitur auditio sacri, præter illud ad quod tenetur ex præcepto Ecclesiæ, non satisfacit per unum sacram; quia non ponit totum quod præcipitur per diversas leges. Consule tract. nostrum *de Religione*, dissert. II, a. 8, § 3.

Resp. 2º posse satisfieri pluribus legibus per plures actus eodem tempore exercitos, quando non sunt impossibiles, seu unus non impedit alterum; quia tunc habetur totum quod præcipiunt legislatores. Sic qui peregrinatur ex voto, potest in itinere recitare officium. Similiter qui audit missam de præcepto, potest tunc temporis recitare Horas, aut adimplere satisfactionem sacramentalem. Secus, si essent impossibiles, ut si quis tempore missæ perageret opus præceptum quod impediret attentionem requisitam ad missam. De eo qui tempore missæ confiteatur sacramentaliter, et quibusdam aliis præsentem materiam spectantibus, vide tractatum nostrum *de Religione*, dissert. VI, a. 5.

Petes 4º utrum qui non potest totam legem implere, teneatur ad partem possibilem.

Resp. affirmative, si lex sit de re divisibili, et terminus potentiae et impotentiae non sit incertus et ambiguus.

Patet 1° ex hac propositione damnata ab Innocentio XI, n. 54 : « Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem. » 2° Ideo praecise aliquis excusatur a toto, quia totum est ipsi impossibile. Atqui, ut supponitur, pars non est ipsi impossibilis. Ergo ab ea non excusatur.

Intellige tamen partem aliquo modo notabilem, v. g., in recitatione Horarum, integros psalmos, aut majorem partem illorum, non admodum levem, ut, in eadem materia, unum aut alterum psalmum vel hymnum, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur.

Dixi etiam : « Si terminus potentiae et impotentiae non sit incertus et ambiguus, » sicut v. g., in infirmis, in quibus vix aut ne vix determinari potest quid possunt, usquequo possunt, et non ultra. Unde, si dum non possunt totam legem implere, tenerentur ad partem, foret locus gravissimis scrupulis et continua perplexitas in determinanda parte ad quam tenerentur. Et ideo jure praesumitur de mente aequi legislatoris quod non velit in similibus casibus obligare ad partem. Ita graves theologi.

Petes 5° utrum liceat ponere seu non amovere impedientia observationem legis humanae, antequam instet tempus adimplendi legem.

Respondi huic petitioni in tract. *de Religione*, dissert. VI, a. 6, petit. 2, id non licere sine legitima causa, maxime ex intentione directa se eximendi a lege.

ARTICULUS VII

Quinam subjiciantur legibus humanis?

Duo sunt legis officia : unum est dirigere actiones humanas, aliud poenis cogere invitos ad sui observantiam.

§ I

Utrum legislator teneatur suis legibus?

Dico : Legislator regularis et absolutus, qualis est Papa, episcopus, rex aut quivis monarcha, non tenetur suis legibus quoad vim coactivam, bene tamen quoad vim directivam, saltem indirecte, si leges ex aequo ipsum et subditos spectent¹.

Patet 1^a pars; quia princeps seu legislator a nullo potest cogi ad observantiam suae legis : non a se, nemo enim cogitur a seipso; non ab alio, quia non habet superiorem a quo possit poena plecti².

Probatur 2^a pars. Aequitas naturalis postulat 1° ut pars toti, maxime caput membrum, conformetur. Unde ait Aug., lib. III *Confess.*, c. 8, n. 15 : « Turpis omnis pars est suo universo non congruens. » Postulat 2° ut legislator suo modo concurrat ad bonum commune, consequenter ad observantiam legis quae lata est propter bonum commune. Ad hanc autem observantiam longe magis movet exemplum principis, quam verba. Ergo.

Vides hanc obligationem in legislatore non peti immediate et directe ex ipsa lege humana, quia nemo sibi ipsi inferior est aut superior, ut possit sibi praecipere, sed ex ipsa lege naturali, supposita lege humana ut conditione, et ideo dixi in conclusione, « saltem indirecte, » ex quo solves quasdam objectiones quae fieri possunt.

Dixi etiam in conclusione : « Si leges ex aequo principem et subditos spectent, » quales sunt, v. g., leges taxantes pretia rerum aut valorem monetarum, indicantes jejunia, festa, etc. Secus vero, si agatur de legibus quarum materia est diversae rationis in principe et subditis, et quae principem dedecere, ut si princeps legem ferret ne quis succinctus gladio incedat, ne sericis vestiatur, etc.

1. Hic q. 96, a. 5, ad 3. — 2. Ibid.

His enim et similibus legibus non adstringitur princeps, etiam quoad vim directivam, quia illi non conveniunt.

Petes utrum legislator teneatur sub mortali observare suam legem in materia gravi.

Resp. ipsum teneri sub mortali, si ex transgressione sequatur grave scandalum aut gravis injuria tertii, puta si summus Pontifex palam non legeret Horas, non jejunaret, non communicaret in Paschate, non servaret pretium rerum aut monetarum a se taxatum, vel condiciones a se impositas contractibus, etc. In hoc omnes conveniunt.

Sed utrum, secluso scandalo et injuria tertii, peccaret mortaliter in materia gravi, dubium est. Quidam affirmant; quia, inquit, tenetur legem suam observare ex lege naturali. Lex autem naturalis obligat sub mortali in materia gravi. Ergo. Alii volunt quod peccet tantum venialiter; quia in tantum lex naturalis jubet eum observare suam legem, in quantum indecens est quod caput non conformetur membris, pars toti. Atqui hæc indecentia, secluso scandalo aut alia gravi circumstantia, non videtur tanta, ut constituat peccatum mortale. Ergo.

Ad rationem oppositam responderi potest, quod materia præcepta lege humana, non sit gravis formaliter respectu legislatoris, quia ad eam non obligatur ut est præcepta, sicut subditus, non enim sua lege stringitur, sed ut subest decentiæ aut indecentiæ, præsupposita sua lege: sicut, licet jejunium sit materia gravis secundum se, non tamen est materia gravis formaliter respectu illius cui non est præceptum sub gravi obligatione.

[*Nota* responsiones superiores intelligendas esse, sicut dictum est, de solo legislatore singulari et absoluto. Legislatore enim collectivi, quales sunt cætus ad quos pertinent leges condere sub regimine democratico, et capitula generalia ordinum religiosorum, legibus quas ipsi tulerunt omnino subduntur, quia privatim sumpti, sunt inferiores communitati a qua leges feruntur. Idem dicendum, propter eandem rationem, de duce reipublicæ et superiore

generali ordinis religiosi, quibus potestas legislativa non competit personaliter et absolute.]

§ II

Utrum clerici teneantur legibus civilibus, et regulares legibus episcopalibus?

Dico 1°: Clerici non tenentur legibus civilibus vectigalia, tributa et hujusmodi onera imponentibus.

Ita constat ex jure civili, L. *Sancimus* 22, c. *de sacrosanctis ecclesiis*, et Novella *Item nulla*, c. *de episcopis et clericis*. 2° ex jure canonico, can. *In qualibet*, causa 28, q. 6. Cap. *Quamquam* de censibus in 6°. Cap. *Clericis* de immunit. ibid. 3° Ex magno concil. Lateran., ex concil. Vienn. et Trid., sess., xxv, cap. 20, de reform. Hæc fusius exposui in tract. de Justitia, dissert. IX, a. 7, § 3.

[Hic memorare juvat quod ea de re sanxit concilium Trident., loco citato: « Cupiens sancta Synodus ecclesiasticam disciplinam in Christiano populo non solum restitui, sed etiam perpetuo sartam tectam a quibuscumque impedimentis conservari, præter ea quæ de ecclesiasticis personis constituit, sæculares quoque principes officii sui admonendos esse censuit, confidens eos, ut catholicos, quos Deus sanctæ fidei Ecclesiæque protectores esse voluit, jus suum Ecclesiæ restitui non tantum esse concessuros, sed... nec permissuros ut officiales aut inferiores magistratus Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutam aliquo cupiditatis studio seu inconsideratione aliqua violent... Decernit itaque et præcipit sacros canones et concilia generalia, necnon alias apostolicas sanctiones in favorem ecclesiasticarum personarum, libertatis ecclesiasticæ et contra ejus violatores editas, quæ omnia præsentem etiam decreto innovat, exacte ab omnibus observari debere.» Inter sanctiones canonicas quibus hic alluditur, præcipuum locum obtinent constitutiones Alexandri IV et Bonifacii VIII in sexto Decretal. relatas, lib. III, tit. 23, de immunit.,

cap. 1° *Quia nonnulli*, et 3° *Clericis*, ubi reprobantur et excommunicatione plectuntur « excessus laicorum qui clericis collectas, tallias et onera imponebant, et excessus clericorum qui talibus consentiebant. » Unde concludendum est, propter necessitatem tantum, non vero propter conscientiam, solvenda esse cujusvis generis tributa quibus nunc bona ecclesiastica vi legis civilis onerantur, quia tales leges « Dei ordinationi et canonicis sanctionibus » refragantur.]

Dices : Ambrosius relatus can. *Si tributum*, causa 44, q. 1, dicit : « Si tributum petit imperator, non negamus; agri Ecclesie solvunt tributum. Si agros desiderat imperator, potestatem habet vindicandorum. » Et Urbanus Papa, can. *Tributum*, causa 23, q. 8 : « De exterioribus Ecclesie quod constitutum antiquitus est, pro pace et quiete qua nos tueri et defensare debent, imperatoribus persolvendum est. » Ergo.

Resp. ad primum. S. Ambrosius non agnoscit agros et tributa deberi imperatori, quin potius negat; sed quia periculosum erat in his circumstantiis ea denegare, respondet : « Si tributum petit imperator, non negamus; agri Ecclesie solvunt tributum, » scilicet non jubente lege, sed metu cogente, ne pejus eveniat. « Si agros desiderat imperator, potestatem habet vindicandorum, » facti scilicet, non juris, « nemo nostrum intervenit. » Unde subdit : « Non faciant de agris invidiam, tollant eos si libitum est. Imperatori non cono, sed non nego. »

Ad secundum, intelligendum est de eo quod est antiquitus constitutum, non autoritate legum imperialium, sed libera concessione SS. Pontificum.

Dico 2° : Legibus civilibus quæ communem spectant gubernationem, neque sacris canonibus, neque clericorum statui repugnant, tenentur clerici quoad vim directivam, non coactivam. Tales sunt leges taxantes pretia rerum et valorem monetarum, præscribentes modum ædificandi, testandi, contrahendi, et similes. Ita communiter.

*Probat*ur prima pars. Clerici sunt partes et membra

communitatis. Ergo ratio et æquitas naturalis exigit ut præsentent ea quæ ad communem reipublicæ gubernationem et quietem pertinent, atque suo toti se conforment, juxta prius laudatum Augustini dictum.

Confirmatur, quia alioquin foret confusio et perturbatio in communitate, dum alii servarent certum pretium mercium, certum valorem monetarum, certum modum contrahendi, etc., et alii non servarent. Ergo.

Verum hæ rationes probant dumtaxat clericos teneri legibus civilibus, non vi ipsarum legum directe, sed vi ipsius legis naturalis, positis ipsis legibus ut conditionibus, sicut diximus § præcedenti de ipso legislatore.

An autem teneantur etiam directe vi istarum legum? *Resp.* negative; quia, juxta canones, clerici eximuntur ab omni jurisdictione civili.

Et hinc *patet* secunda pars conclusionis. Si enim principes nullam habeant autoritatem in clericos, non sunt illos contra legem delinquentes judicare et punire, sed deferendi sunt ad judicem ecclesiasticum, a quo possunt puniri, vel pœna a lege taxata, vel alia arbitraria.

Dico 3° : Religiosi exempti, ut Mendicantes, legibus episcoporum communem observantiam et totius populi devotionem spectantibus subjiciuntur quoad vim directivam, non coactivam, nisi in paucis casibus exceptis.

Patet conclusio ex dictis de clericis respectu legum civilium; quia, sicut clerici eximuntur a jurisdictione civili, ita religiosi privilegiati a jurisdictione episcopali. Unde, sicut clerici tenentur ex æquitate naturali, ut sit conformitas in membris et vitentur turbationes, legibus civilibus communem reipublicæ gubernationem spectantibus, vi directiva, non coactiva; ita religiosi exempti tenentur directive, non coactive, legibus episcopalibus communem observantiam et totius populi devotionem spectantibus.

Dixi : « Nisi in paucis casibus exceptis, » propter decretum concil. Trident., sess. xxv, de reform. regul., cap. 12, hujus tenoris : « Censuræ et interdicta, nedum a Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinariis pro-

mulgata, mandante episcopo, a regularibus in eorum ecclesiis publicentur atque serventur. Dies etiam festi quos in diocesi sua servandos idem episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam regularibus, serventur. »

§ III

Utrum privati usu rationis teneantur legibus humanis, infideles et hæretici legibus ecclesiasticis?

Dico 1° : Constante privati usu rationis, ut infantes et perpetuo amentes, non tenentur legibus humanis; quia, cum lex humana sit præceptum rationale, hujus vinculi non sunt capaces, defectu rationis et libertatis. Unde leges non censentur eis positæ, nec legislatores eos comprehendere.

Qui vero sunt privati usu rationis ad tempus tantum, ut ebrii, dormientes, amentes habentes lucida intervalla, tenentur legibus humanis; quia, licet careant actuali rationis et libertatis exercitio, est per accidens, et utramque habent habitu, cum ratio in eis non sit extincta, sed sopita, et ideo sint proxime capaces legem agnoscere et servare. Attamen, defectu actualis cognitionis et libertatis, quamdiu ea carent, excusantur a peccato, legem transgrediendo.

Hinc *inferes*, infantes et perpetuo amentes posse diebus vetitis manducare carnes, eisque ab aliis posse dari comedendas; quia, cum non teneantur lege, est cooperari rei licitæ. Secus de ebriis et amentibus ad tempus; quia, cum hi teneantur lege, esset cooperari ejus transgressioni materiali, quod non licet.

Dico 2° : Pueri, cum ad annos discretionis pervenerint, cum tunc sint præcepti capaces, tenentur omnibus legibus humanis tam civilibus quam ecclesiasticis; si tamen suæ ætati conveniant. Sunt enim quædam leges a quibus ratione ætatis eximuntur, ut lex jejunii, qua non tenentur ante tertium septennium completum, propter necessitatem alimenti ad incrementum, et lex communionis paschalis,

propter reverentiam debitam sacramento, quæ exigit maturiorem ætatem, scilicet annum duodecimum circiter. Censetur autem puer pervenisse ad annos discretionis, post septimum completum.

Dico 3° : Infideles non tenentur legibus ecclesiasticis, quia non sunt Ecclesiæ subditi. Hæretici autem tenentur, quia per baptismum sunt Ecclesiæ subditi. Neque præsumi potest Ecclesiam filios in suam matrem rebelles eximere ab obligatione legum suarum, cum hoc esset et eorum fovere proterviam, et catholicis occasionem perversionis præbere.

§ IV

Quibus legibus teneantur itinerantes et peregrini?

Dico 1° : Itinerantes et peregrini regulariter non tenentur legibus particularibus proprii territorii, quando alibi existunt, sive transeunter, sive permanentes, modo non absint transeunter, eo præcise animo ut eximantur a lege, alias remansuri.

Probatur 1° ex jure can. Cap. *Ut animarum* de constit., in 6°, Bonifac. VIII dicit: « Statuto episcopi quo in omnes qui furtum commiserint excommunicationis sententia promulgatur, subditi ejus, furtum extra ipsius diocesim committentes, minime ligati noscuntur. » Et rationem subdit: « Cum extra territorium jus dicenti, impune non pareatur. »

Probatur 2° ratione. 1° Quia jurisdictio principis seu episcopi limitatur intra proprium territorium, nec ultra extenditur. 2° Leges particulares alicujus territorii sunt proprie locales. Atqui lex localis immediate afficit locum, et mediante loco personas. Ergo absentes a loco ab eis eximuntur. Et in hoc differunt istæ leges ab iis quæ dicuntur personales, ut est, v. g., lex recitandi Horas, quæ afficit clericum independentem a loco aliquo determinato.

Dixi 1° « regulariter; » quia sunt quædam leges spec-

tantes rem vel commodum aut incommodum territorii, quarum transgressiones consummantur etiam ab absentibus in proprio territorio, ut lex obligans clericos ut certo tempore compareant synodo vel capitulo; item leges spectantes beneficia, agros, ædificia, quibus obligantur etiam absentes.

Dixi 2°: « Nisi absint transeunter, eo præcise animo ut eximantur a lege, alias remansuri; » quia ibi intervenit fraus, « fraus autem et dolus nemini patrocinantur, » ut omnes admittunt et a jure statuitur.

[*Petes* 1° an in fraudem legis censeantur agere omnes qui e proprio territorio abeunt animo se subducendi legis obligationi.

Resp. Controvertitur. Affirmant Concina, Collet, Antoine et quidam alii. Ratio est, quia, ut supra dictum est, nemini sua fraus patrocinari debet. Sed communius et probabilius negatur, quia exiens e suo territorio, non in fraudem legis agit, sed jure suo utitur, ut aiunt S. Ligorius, lib. I, n. 157, Elbel, n. 370, Lacroix, n. 683, et alii. Licet enim semper apponere causas eximentes, et probabilius etiam directe et proxime. Ratio est, quia lex per se non facit aliquem sibi subditum esse, sed fertur in eum qui jam est subditus; ideoque, saltem per se loquendo, neminem obligat ut sibi sit aut maneat subditus, sed obligat eum qui est et manet subditus. Igitur, si quis actione aliunde licita se subtrahat legis dominio, non agit in fraudem legis, sed jure suo utitur.

Videtur ergo in fraudem legis agi in duplici tantum casu, sive lex sit localis, sive sit personalis: 1° Quando fictione juris absens censetur in proprio territorio legem transgredi. Quod accidit cum lex versatur circa res in proprio territorio sitas, ut agros, ædificia, tributorum realium solutionem, etc.; vel præcipit aut prohibet actiones in eodem territorio ponendas aut omittendas, ut residentia beneficiatis imposita et præsentia in synodo diocesana pro his qui ex jure huic cœtui interesse debent, aut introductio quarundam mercium, a qua abstinere tenentur,

non solum præsentibus, sed etiam absentibus. 2° Quando aliqua lege id expresse prohibetur. Sic sacra Congregatio concilii Tridentini illegitimum et invalidum declaravit matrimonium eorum qui e loco ubi decretum Tridentinum de clandestinitate fuit promulgatum transeunt in locum ubi promulgatio hujus decreti non fuit facta, eo præcise animo ut ibi clandestine contrahant; quæ decisio constitutione Urbani VIII fuit confirmata.

Petes 2° an qui e domicilio suo, ubi viget lex, v. g., aliqujus festi vel jejunii servandi, transit in locum ubi lex talis non existit, eam observare ante discessum teneatur.

Resp. Controvertitur. Quidam affirmant. Ratio eorum est, quod lex quæ actu obligat, actu impleri debet. Unde qui mane discedit, in die festo, missam audire debet, nisi gravis necessitas urgeat, et eidem non licet jentare. Alii negant, ea ratione, quod lex de necessitate non sit actu implenda, si postea non sit necesse eam impleri. Si ergo in tuo territorio sit festum locale, et in alium locum ubi illud festum non observatur sis profecturus, non teneris missam audire ante discessum, modo perventurus sis extra locum ubi viget præceptum antequam tempus obligationis cesset. Ratio est, quia præceptum non obligat ut expectes. Ita Gury, n. 95, 4°, cum S. Ligorio, lib. I, n. 157, et Salmant., n. 66. Pariter, si quis abiturus est loco ubi est jejunium, sciatque certo se perventurum vesperi ad locum ubi non sit jejunium, tunc, etsi non possit ibi vesci carnibus unde abit, cum ista abstinencia sit dividua, potest tamen ibi jentare et meridie prandere, ut contra quosdam docent Lessius, cap. 2, dist. 8, et Sanchez, lib. I, cap. 12. Sic S. Ligorius, ubi supra. Ratio est, quia jejunium est quid individuum. Ex quo sequitur etiam quod qui relinquit suum territorium ubi non est jejunium, et transit in aliud ubi jejunatur, potest vespere cœnare. Hæc posterior opinio sat est probabilis ut secure ad praxim deduci possit. Attamen, cum S. Ligorio, *ibid.*, dicimus contrariam sententiam, tamquam magis piam, suaderi posse, nisi quid obstet.]

Dico 2°: Non solum qui habent domicilium aut quasi

domicilium in territorio alieno, sed etiam qui sunt in illo transeunter, ut itinerantes, peregrini et vagi, probabilius tenentur legibus particularibus hujus territorii, si illic trahant moram observationi legis proportionatam.

De his qui in territorio alieno habent domicilium, non est difficultas: omnes conveniunt eos teneri legibus hujus territorii. Dicitur autem habere quis domicilium in aliquo territorio, qui habitat aut incipit habitare, animo semper habitandi; quasi domicilium, qui habitat in eo per notabilem anni partem. Quidam dicunt majorem, alii minorem, modo sit notabilis, ut sunt studentes in academiis, mercatores in emporiis, principes in aulis, etc. Hi ergo, hoc ipso quo fixerint alicubi domicilium aut quasi domicilium, certo tenentur omnibus legibus illius loci, et ejus forum sortiuntur, tam civile quam ecclesiasticum, ac parochiam acquirunt, non secus ac alii incolæ, ita ut possint coram illius iudice circumveniri, illic matrimonium contrahere, ab Ordinario in votis dispensari, etc. Excipe Ordines sacros, quos recipere non possunt, nisi ab episcopo loci nativitatis, propter contrariam dispositionem juris aut consuetudinis.

Quantum ergo ad itinerantes, peregrinos et vagos,

Probatur 1° ex Ambrosio, apud August. Epist. 53¹, et refertur cap. *Illa*, dist. 10, ubi Augustino interroganti pro matre sua, an illi liceret Mediolani non jejunare sabbato, respondet Ambrosius: « Cum Romam venio, jejuno sabbato, cum Mediolani sum, non jejuno. Sic etiam tu, ad quam forte ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. » Unde commune effatum: « Si fueris Romæ, romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi. »

Probatur 2° ratione. 1° Jure gentium, consensu legislatorum, usu atque sensu communi populorum firmatum est, ad pacificam ejusque loci conversationem et conformitatem tuendam, ac vitanda scandala, ut unusquisque

1. Olim 418.

servet leges territorii in quo est; cujus apertum indicium est, quod superiores hujus territorii possint compellere advenas ad observationem suarum legum, et in delinquentes animadvertere.

2° Brevis absentia sufficit ut peregrini eximantur a legibus propriis sui territorii, ut diximus. Ergo brevis presentia sufficit ut subjiciantur legibus propriis territorii in quo sunt; qui enim sentit commodum, sentire debet incommodum.

Dices: Itinerantes et peregrini non possunt contrahere matrimonium in territorio in quo sunt transeunter, neque dispensari in votis ab illius Ordinario. Ergo.

Resp. Nego conseq., tum quia hæc non requiruntur ad pacificam communitatis gubernationem, sicut legum municipalium observantia; tum quia hæc a jure communi excipiuntur.

Dixi: « Si illic trahat moram observationi legis proportionatam, » quia non censetur quis moraliter existere in loco in ordine ad obligationem et observantiam legis, si in eo non existat tempore accommodato ejus observationi. Et hinc inferunt communiter authores, eum qui transit per locum ubi est festus dies, et ibi moratur tantum una vel altera hora, etiamsi ante meridiem, non teneri ad missam; secus, si maneret toto mane.

[Statuendum est: 1° Tenentur peregrini omnibus legibus communibus quæ vigent in loco ubi actualiter adsunt, etsi in suo territorio essent abrogatæ, vel per dispensationem hic et nunc non obligarent. Ratio est, quia subsunt legislatori communi, et proprium territorium etiam ad tempus relinquentes, jam non gaudent privilegio locali. Sic Gallus extra patriam tenetur missam audire in festis Epiphaniæ, Corporis Christi, etc., in locis ubi hæc festa non fuerunt suppressa.

2° Quoties agitur tum de contractibus celebrandis, tum de delictis, peregrinus legibus loci subjicitur; quia, in priori casu, ut fert adagium juris, « locus regit actum; »

et in posteriori, ordo publicus exigit ut scelera non maneant impunita.

3° Ab omnibus, etiam ab extraneis, observanda sunt statuta localia quæ communitatem respiciunt. Hæc enim statuta territorium afficiunt, et mediante territorio omnes personas ibi actualiter existentes. Hoc tamen intelligunt quidam, cum Suarez, de his qui pervenerunt ad terminum itineris, non vero de transeuntibus per territorium, qui leges negativas tantum tenentur observare.

4° Statuta personalia cives et incolas tantum adstringunt, quia personas afficiunt, non vero proprie territorium. Unde ad extraneos extendi non possunt. Fieri quidem potest ut peregrini, in certis casibus, ea observare debeant, ad vitandum scandalum; sed tunc obligatio non est nisi indirecta et ex lege ipsa non procedit.

Petes an qui in suo territorio jam satisfecit legi, iterum ei teneatur se subjicere, si postea eo pervenerit ubi lex illa serius urget, v. g., quando festum aliquod habens vigiliam cum jejuniis ad diem subsequentem ibi transfertur.

Resp. Si quis legi communi jam in suo territorio satisfecerit, non videtur teneri eandem legem iterum observare in loco ubi serius urget. Ratio est, quia non datur obligatio iterum idem præceptum adimplendi, cum jam tempore communiter statuto fuit adimpletum. Ubi enim jam solutum est debitum determinatum, non est iterum solvendum, et tunc jure invocari potest adagium: « Non bis in idem. » Unde, in casu supposito, qui jam jejunavit in vigilia diei qua festum incidit ubique, non tenebitur jejunare in altera.]

DISSERTATIO V

DE MUTATIONE LEGUM

D. Thomas, q. 97.

Lex multipliciter mutari potest: 1° per abrogationem, si tollatur in toto, aut per derogationem, si tollatur ex parte;

2° per cessationem finis illius; 3° per consuetudinem; 4° per dispensationem; 5° per interpretationem. De quibus omnibus agemus in hac ultima dissertatione. Unde sit

ARTICULUS I

De mutatione legum per abrogationem et cessationem finis.

Dico 1°: Legislator, ejus successor aut superior potest legem abrogare, et a fortiori illi derogare; quia ejusdem est potestatis rem destruere et adstruere.

[Benedictus XIV, *de Synodo diœc.*, lib. XIII, c. 5, n. 9, proponit hanc questionem, scilicet: « Num integrum sit episcopo, aut prorsus delere constitutiones synodales a se factas, aut aliquem ex justa causa ab illis eximere, quando eadem autoritate summi Pontificis sunt confirmatae? » Relatis variis opinionibus, prosequitur, n. 11: « Caeteris præferenda videtur sententia Fagnani, in cap. *Si quis*, a num. 11 usque ad 24, *de Confirmatione utili vel inutili*, ubi distinguendum docet inter confirmationem quam vocant *in forma communi* et confirmationem *in forma specifica*. In forma specifica fieri dicitur, cui præmittitur causæ cognitio et singula statuta diligenter expenduntur, ac deinde, nulla adjecta conditione, autoritate apostolica, cum clausula: *motu proprio atque ex certa scientia* confirmatur. In forma communi confirmari dicuntur statuta quæ non singulatim examinantur, neque approbantur a Pontifice motu proprio et ex certa scientia, atque apostolicæ autoritatis robur illis non adjicitur absolute, sed solum conditionate, videlicet *si juste, canonice aut provide facta sint, et dummodo sacris canonibus, Tridentini concilii, decretis et constitutionibus apostolicis non adversentur*; quam postremam conditionem omnibus statutorum confirmationibus in forma communi hodie exprimi atque opponi solere, idem Fagnanus, n. 18, testatur. Jam vero, pergit Fagnanus, statuto confirmato in forma specifica,